

Universitat de València, 291 pàgines.

BADIA I MARGARIT, Antoni M. (2004): *Moments clau de la història de la llengua catalana*.
València: Universitat de València, 572 pàgines.

L'any 2003 la Universitat de València va investir Antoni Badia i Margarit com a doctor *honoris causa*, sumant-se així a la llista d'universitats que, dins i fora de l'àrea lingüística catalana, havien reconegut amb aquesta distinció la llarga trajectòria científica de l'eminent lingüista barcelo-

ní. Un any més tard, l'*alma mater* valentina, com a colofó d'aquell sentit homenatge, publicava dos llibres del mestre, que constitueixen sengles reculls essencials del seu esforç filològic, en un doble vessant complementari: l'alta divulgació acadèmica i la reconstrucció científica de la història de la llengua.

El primer dels títols que ressenyem fa el número vint-i-vuit de la «Biblioteca Lingüística Catalana», una acreditada col·lecció que cobreix bona part de les disciplines centrades en la descripció del català, en qualsevulla de les seves dimensions. El llibre en qüestió duu un títol expressiu, de resonàncies setcentistes, *Apologia i vindicació de la llengua catalana*. Es tracta d'un recull de trenta-tres textos d'extensió desigual, que Badia ha anat publicant al llarg dels anys en diferents tribunes públiques (congressos científics, llibres de divulgació, revistes de pensament o mitjans de comunicació de massa) i en diferents llengües de cultura (català, espanyol, francès, portuguès). El denominador comú de tots aquests papers és la difusió de la realitat sociolingüística de la llengua catalana, dels seus problemes de cohesió interna i dels avenços obtinguts en el seu estudi científic. Badia acompanya cada text d'una nota contextualitzadora, on glossa el lloc d'edició, les circumstàncies històriques i la finalitat amb què fou gestat cada text i també en pondera la vigència actual.

El mestre ha reunit aquests textos en tres blocs. El primer, sota el nom de «Llengua i identitat nacional», aplega sis treballs concebuts, com en diu l'autor, «cap a fora», per tal d'explicar el fet sociolingüístic català en fòrums de debat, adreçant-los sobretot als qui poden mirar, entre encuriosits i reticents, els passos vacil·lants del redreçament del català. Les idees recurrents en aquest bloc són les que s'associen al parell conceptual *identitat* i *poder*. Badia adopta la perspectiva de l'ambaixador que defensa la causa del seu país més que no la del govern de torn. En aquest sentit, les nocions angulars de la seva exposició cap a fora són força genèriques, com correspon a un exercici de diplomàcia sociolingüística. En qualsevol cas, Badia adopta en la seva presentació de les raons de la comunitat lingüística catalana una posició equidistant de les opcions netament partidistes. D'aquí que el seu esforç sigui la fonamentació filològica dels drets lingüístics dels catalanoparlants. I d'aquí que eludeixi, almenys d'una manera explícita, l'espinoso axioma que la llengua és la nació, o que la nació és la llengua, tant fa. Que miri de bandejar aquestes aigües procel·loses no vol dir que faci una defensa tèbia o acovardida. Badia alça la seva veu amb claredat i fermesa i porta la vindicació del català fins al límit del que podria assumir ben bé qualsevol parlant que volgués explicar la seva raó de ser idiomàtica, amb independència de l'opció política que pogués professar.

El segon bloc, «Per la unitat de la llengua», reuneix una dotzena llarga de treballs, concebuts de portes endins, per a destinataris catalanoparlants. Com es desprén del nom genèric d'aquesta part, la defensa de la unitat del català n'és el motiu recurrent. Ara, si la unitat és la cara de la moneda amb què es presenta sobretot a l'exterior, l'altra cara indissociablement lligada és la diversitat interna. L'altra cara o la creu, segons es miri. Perquè les apel·lacions al reconeixement respectuosos de la diversitat intrínseca del català, com de qualsevol llengua, no s'adiuen gaire amb la realitat del carrer.

D'una banda, la diversitat, manipulada al límit, serveix de coartada per a pràctiques polítiques d'esquarterament, exclusió i anihilament lingüístic. Un cas palmari és el del secessionisme lingüístic valencià. A esclarir la manca de base científica dels qui el postulen ha dedicat Badia algunes reflexions aquí reproduïdes. Són textos pedagògics d'un erudit que, lluny de pontificar amb la fredor de l'il·lustrat, basteix un discurs expositiu de pit ample, sense menystenir mai l'adversari. Com és obvi Badia se centra en la lògica interna de l'argumentació, presenta fets incontestables i invoca l'analogia entre el català i les altres llengües de cultura com un factor essencial per copsar la dinàmica entre la unitat i la diversitat d'una llengua. Ara bé, Badia sap, i ho diu, que al capdavant el secessionisme no és un problema resoluble en termes de refutació de doctrines aberrants. L'aparència pseudofilològica és la part emergent de l'*iceberg*: la resta és un problema sociopolític que, per la seva naturalesa semioculta, reclama la mobilització i el consens dels polítics i d'una bona part del conjunt social. Lliçons aplicades que quedaran com a paradigma del filòleg constrenyit a pronunciar-se en la palestra pública.

Però a més de l'equívoc —i no sempre ben explicat— «conflicte lingüístic valencià», Badia aborda la dialèctica unitat/diversitat en uns altres àmbits territorials (la Catalunya del Nord o l'Aragó); a propòsit d'uns altres contextos sociocomunicatius (la varietat oral dels mitjans de comunicació de massa, la llengua de la litúrgia), i sota el prisma genèric de la codificació gramatical i l'extensió de l'estàndard (la funció social de la gramàtica i de les institucions codificadores, els reptes de la normalització del català). En tots aquests temes és possible retrobar la solidesa expositiva, la riquesa dels detalls i la solvència formal per sota l'aparent familiaritat de les dades.

Integren la tercera part del llibre, «Llabor de futur», tretze articles d'evocació o semblança d'algunes personalitats rellevants de la lingüística romànica i de la filologia catalana: Jordi Rubió, Joan Coromines, Manuel Sanchis Guarner, Francesc de Borja Moll, Pere Bohigas, Georges Straka, Josep Roca-Pons, Germà Colón i Joan Veny. Sol resultar il·lustratiu comprovar la percepció que un filòleg eminent té d'uns altres col·legues il·lustres. Es tracta d'un complex joc de miralls reflectits els uns sobre els altres. Un joc que confirma la presumpció que els mestres són al si d'una comunitat científica o de pensament uns referents indispensables: com deia el clàssic, tòtems particulars o gegants a les espatlles dels quals ens encimbellem per veure l'horitzó.

A més a més, aquesta darrera part del llibre posa de relleu una dimensió que, de tant en tant explícita, generalment diluïda en el *cursus* expositiu, travessa tots els textos: el pes de la persona, de l'acció individual en l'anàlisi dels problemes socials. Com se sap, una de les línies mestres de la teoria social és el debat al voltant del binomi estructura/acció. Dit en altres termes: la dilucidació del pes que el factor humà té en el descabellament de les trames històriques i dels conflictes socials. Aquesta discussió s'ha suscitat més o menys obertament a casa nostra cada volta que s'ha reobert el debat públic sobre l'ús social del català. És a dir, d'una manera genèrica des de fa un segle llarg, i d'una manera més sostinguda de la Transició ençà. Recordem sense anar més lluny la polseguera que va alçar el lema admonitori d'aquella campanya a favor de l'ús públic de la llengua que sentenciava «Depèn de tu».

Com a notori representant d'una tradició humanista, de clara inspiració cristiana, el discurs de Badia contraposa l'elecció individual al pes aclaparador de les estructures. Tant si ho manifesta sense embuts com si ho presenta veladament, com un implícit discursiu, Badia adreça la seva reflexió a un lector constituït racionalment, que tria i fa la història en cada acte comunicatiu. Per això apel·la constantment a la responsabilitat singular de cada parlant en el projecte compartit de redreçament i dignificació de la llengua catalana.

En resum, aquesta *Apologia i vindicació de la llengua catalana* constitueix un repertori de qüestions obertes que no per revisitades han perdut vigoria intel·lectual. Com passa en tot text d'una certa profunditat, encara que s'hagi dissenyat per a la divulgació de gran abast, cal discriminar-hi diferents nivells de lectura. Els especialistes hi trobaran un catàleg de problemes plantejats en les línies generals de discussió, defugint referències erudites o àmplies teoritzacions.

Potser els lectors que més agrairan la relectura d'aquests textos són els qui es trobin en disposició d'exercir el magisteri pedagògic en alguna de les seves modalitats (professors, periodistes, agitadors culturals, polítics honestos...). Cal advertir a tots ells que les observacions apologetiques del mestre no s'esgoten en elles mateixes. Tampoc no constitueixen un vademècum de consells lingüístics *ad usum delphini*. Badia no és polític, ni parla com a tal. Les seves reflexions apunten a la necessitat ineludible de reforçar l'educació lingüística dels parlants. Com és obvi, no hi trobarem solucions específiques o receptes. De vegades s'utilitza aquesta circumstància per desqualificar, en nom d'un pragmatisme mal entès, els qui critiquen l'erosió de la consciència lingüística i la pèrdua de qualitat idiomàtica.

El nostre filòleg, però, parla amb la llibertat que justament concedeixen l'absència de lligams partidistes i l'allunyament de la gestió peremptòria, on de vegades naufraga més d'un tècnic lingüístic, persuadit que en ell, o en ella, ha reencarnat el geni de Fabra. Per contra, allò que trobem en les anàlisis de Badia són dosis considerables de sentit comú, dins una gamma de matisos que els abrandats i els dogmàtics no trobaran gens seductora: equilibri, mesura, prudència, cautela, equi-

distància... Paraules assenyades que certament requereixen una descodificació aplicada a l'ús quotidià de la llengua. Si més no en els àmbits de la comunicació formal, aquella que es prefigura com a model estàndard i esdevé referència social compartida.

El segon llibre que ressenyem aquí pertany a la Col·lecció Honoris Causa, amb què la Universitat de València acredita els mèrits científics de les personalitats que reben aquesta distinció. Es tracta d'un volum bellament imprès, amb el segell de la tipografia Palàcios de Sueca, i editat a cura d'Antoni Ferrando, que fou a més el responsable de pronunciar la *laudatio academica* en l'acte d'investidura.

Val a dir que quan mirem en escorç el balanç de tota una vida de treball intel·lectual no resulta fàcil trobar el to just en la ponderació dels resultats. Hi ha, en els límits de la mirada amb què escrutem el nostre esforç, un doble perill: incórrer en la desmesura hagiogràfica o carregar l'accent en les culpes i omissions. Encara hi ha una altre risc, potser més important que els esmentats: presentar la trajectòria d'una vida com un *hortus conclusus*, com una peripècia tancada bé pels avatars personals, bé per les determinacions històriques, bé, encara, per la capacitat reificadora del mateix discurs historiogràfic. Al capdavant, la narració històrica tendeix a presentar com un conjunt tratat el que no passa de ser una suma d'exercicis de memòria, d'experiències subjectives davant els textos, de troballes documentals i d'assaigs d'exegesi, entre altres operacions cognitives possibles.

Potser per aquesta raó el mestre Badia ha defugit un títol més rotund per als treballs que ara dóna a conèixer novament. I cautelosament els ha reunits sota el nom succint i precís de *Moments clau de la història de la llengua catalana*. Paga la pena de remarcar que la sòbria portada del llibre emfasitza aquest sentit fragmentari del contingut, amb una distribució del títol en tres segments tipogràficament diferenciats: «MOMENTS CLAU, de la història, de la llengua catalana», que corresponen a uns altres tants nivells epistèmics. Perquè, en efecte, a l'autor, tot i que ell no sigui responsable de la factura material del llibre, sí que correspon decidir què és clau (els *topica* objecte d'estudi); sobre un *continuum* que no té sinó una existència virtual (el *cursus* inconnexe de la història, convertit en flux ininterromput de causes i efectes); vessant diacrònic d'una abstracció que és contingent i real alhora: la llengua que compartim tots els catalanoparlants, tinguem o no consciència de pertànyer a la mateixa comunitat idiomàtica.

Podria ser que la tria i l'ordenació dels materials, així com la manera de servir-los al lector, no tinguessin aquest efecte calculat a què acabo d'alludir. Però m'inclino a pensar que el mestre ha escollit els temes amb què se sent més còmode, els que li han proporcionat més satisfacció intel·lectual i emotiva, incloent-hi l'esperó del debat, i els ha embolcallats amb un designador modest («moments clau...»), més vague però també menys pretensions que altres designadors possibles.

Badia hi ha recollit un aplec de vint-i-tres estudis que, més enllà de la disparitat de contextos i destinataris per als quals es van gestar, resulten prou congruents, ja que denoten les preocupacions de l'autor al voltant d'uns determinats *topica* i constitueixen, com veurem, una mostra excel·lent del seu procedir metodològic. L'autor justifica la tria en atenció a un doble criteri: la recuperació de textos dispersos, algun d'inèdit, la resta d'accès no sempre fàcil, i l'afinitat en el plantejament dels problemes. També aquí Badia ens dóna les imprescindibles acotacions contextuais de cada estudi. I de més a més adverteix que la redundància nascuda de la contigüïtat de papers, afins quant a temàtica o *modus intelligendi*, s'ha d'entendre tot just com a perseverant reiteració en els punts essencials del seu esforç historiogràfic. En aquest sentit, aquests *Moments clau...* representa una mena d'antologia total, que no d'*opera omnia*, del nostre filòleg; un corpus suficientment representatiu de la seva manera d'abordar i explicar-nos els avatars de la llengua catalana.

El llibre és, en efecte, una «selecta de treballs», amb «aportacions ben heterogènies... totes, emperò, destinades a fer conèixer i a realçar temes que han esdevingut fites assenyalades en la història de la llengua». Aquestes fites s'agrupen en quatre capítols, els expressius títols dels quals prou que en denoten l'abast referencial i cronològic. El primer, «La forja d'una llengua», reuneix sis estudis sobre l'estadi preliterari de la llengua, amb tres grups de problemes interrelacionats: la naturalesa del procés romanitzador i el trànsit del llatí al romanç; la dualitat interna de la llengua naixent i la

diferenciació entre català i occità. Tret d'un text que data del 1979, «L'Alt Urgell i el català occidental naixent», la resta de contribucions es poden llegir com a postilles minucioses, que amplien, matisen i fonamenten, documentalment i expositivament, les tesis que Badia va exposar a *La formació de la llengua catalana* (1981).

Com se sap, en aquesta obra, que en a penes un quart de segle ha esdevingut un «clàssic» de la historiografia lingüística catalana, Badia condensava dècades d'especulació sobre el naixement de la llengua. Badia hi formulava una hipòtesi, tant plausible com discutida, sobre la base d'acoblades dades filològiques i historicoarqueològiques. Així considerava que l'aparició dels dos grups de varietats dialectals de la llengua, l'oriental i l'occidental, era fruit de l'acció successiva i complementària del substrat preromà, de les modalitats de la romanització, de l'adstrat àrab i de l'eventual pervivència del mossàrab. Plantejada la qüestió calia confrontar les hipòtesis amb les dades cronològiques que forneixen l'etapa primerenca dels dialectes constitutius dins la Catalunya Vella i les etapes posteriors, amb els dialectes consecutius de la Catalunya Nova i dels parlars arrelats en l'expansió cap a l'est (Illes Balears) i cap al sud (Regne de València).

L'obra en qüestió suscità una viva polèmica, senyal inequívoc que alguna cosa havia canviat en les somortes aigües del gremi filològic. Esperonat pels respectuosos detractors, Badia mirà de fer front a les reserves i als conats de refutació total, polint la teoria que integrava els referits factors constitutius. Així, l'any 1984, a «L'origen de la llengua catalana», recapitulava les seves tesis amb renovada saba pedagògica. I quasi dues dècades més tard, a «Entorn del concepte de "romanització"». A propòsit dels orígens de la llengua catalana», distingia entre «romanització», concepte sociocultural, i «llatinització», noció pròpiament sociolingüística. Abans, el 1987, a «La llengua catalana mil anys ha: dues fronteres internes que no separen», matisava el caràcter de la partió dialectal i mostrava com d'interdependents foren els dos bressols, simultanis i paral·lels, de la llengua.

Una llengua, d'altra banda, en què els nivells de comunicació degueren ser molt més permeables que no ho sembla, tal i com defensà en un petit treball de 1986, «Comunicació verbal entre romanç i llatí a l'època d'orígens de la llengua». Aquest text, tot i la seva brevetat, és un paradigma de la capacitat de l'autor per no accontentar-se amb les explicacions canòniques i problematitzar les dades, avançant així envers explicacions més polièdriques i plausibles. Finalment, en l'etapa constitutiva de la llengua ocupa un rengle destacat la discussió sobre les similituds i divergències culturals, polítiques i lingüístiques entre els mons occità i el català. Es tracta d'un debat punyent, en la mesura que alguns addueixen la pregnància indiscutible d'aquest *continuum* per tal d'impugnar la filiació catalana de les varietats valencianes de la llengua. Badia va compendiar assenyadament en un text de 1987, «Occità i català: raons històrico-lingüístiques d'una separació», les raons de la discontinuïtat, remarcant, però, que aquesta es dona a l'interior de l'espai romànic occidental.

El títol del segon capítol, «Aspectes lingüístics i literaris de la llengua a la baixa edat mitjana», denota clarament la incidència dels quatre treballs que l'integren, que abracen el període de plenitud literària de la llengua, de la fi del segle XIII a la primeria del XV. Badia i Margarit i Francesc de Borja Moll van publicar el 1960 un extens estudi, de més de cent pàgines, amb el títol succint de «La llengua de Ramon Llull», que obria l'edició de l'*Obra essencial* publicada per Selecta. Cada autor fou responsable d'una part del text. A Moll devem l'anàlisi morfològica i lèxica, mentre que Badia és autor de la caracterització lingüística de la prosa lul·liana, de l'estudi de la fonètica i de la descripció de sintaxi de la frase, aspectes que ja havia publicat separatament. Ara es reproduïx l'estudi íntegre, que ha servit de base i model als treballs posteriors, dedicats a elucidar amb detall per què el «doctor iIluminat» es considera «el creador de la prosa catalana». Llull és encara l'objecte d'un estudi que data de 1979, «Dialectalismes baleàrics en Ramon Llull? Una qüestió de mètode», on justifica l'aparició primerenca de particularismes lèxics en el parlar català de Mallorca, tot inscrivint la interpretació de les dades en un marc teòric que combina les nocions de variació dialectal, estrats lèxics i arcaisme.

Segueix un estudi de 1985, «Coherència i arbitrarietat de la substitució lingüística dins la *Crònica* de Jaume I», on s'examinen les raons textuais i sociopolítiques de les insercions, al relat jau-

mí, de fragments en altres llengües que la catalana: llatí, àrab, parlars gal·loromànics o iberoromànics. Badia hi posa a prova l'escaiença de traslladar nocions i plantejaments sociolingüístics contemporanis a textos antics, la dinàmica dels quals se sol explicar en general recorrent a la voluntat subjectiva de l'autor. El quart «moment» que tanca el capítol no es relaciona amb la sort històrica dels grans textos literaris, sinó que il·lustra un aspecte de la interferència lingüística en textos denotatius d'àmbit jurídicopolític: «Calcs lingüístics en les lletres reials escrites per Johan de Coloma, secretari de Ferran el Catòlic de 1483 a 1510». Es tracta d'un dels estudis més reculats de l'analeceta, ja que data d'un homenatge del 1967 al malaguanyat Jaume Vicens Vives, amb qui Badia planteja un diàleg historiogràfic a propòsit dels orígens i l'abast del bilingüisme català-castellà. Una vegada més Badia estableix el parangó entre els problemes del passat i els dilemes del present i es resisteix a trobar solucions fàcils o esquemàtiques als casos de contacte de llengües. Al capdavant, la interferència sol ser un fenomen de doble recorregut; per això s'observa igualment en les missives castellanes de l'esmentat funcionari, que traspuen catalanismes abundosos.

El tercer capítol aplega també quatre estudis, al voltant d'un altre politema historiogràfic recurrent i estimat pel nostre filòleg: *L'impacte de l'humanisme*. En efecte, el primer treball del capítol, «Defensa i il·lustració de la llengua catalana a la fi del segle xv», la primera versió del qual, en francès, data del 1989, preludeja un dels grans esforços historicofilològics de Badia: la comprensió de l'interès per la regulació lingüística inherent a l'humanisme. Un interès que aquí es polaritza a l'entorn del context sociocultural i el contingut normatiu de dos textos separats per un poc més de mig segle: les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols* (ca 1492) i *Los colloquis de la insigne ciutat de Tortosa* (1557), l'única obra coneguda de Cristòfor Despuig. Entre aquestes dues dates s'escolen canvis estructurals, interdependents i de naturalesa diversa (política, econòmica, demogràfica, sociocultural i estètica, ideològica...), que condicionaran la sort del català al llindar dels temps moderns.

Resulta interessant destacar que, de l'extensa nòmina de possibles qüestions a tractar dins d'aquest ric període, la fina acuitat filològica de Badia s'hagi aplicat a estudiar dues fites de tan alta densitat sociolingüística i no uns altres factors que podrien resultar, en aparença, més encertats, per més eficaços, en la reconstrucció de la història de la llengua. Sens dubte que en aquesta opció hauran intervingut afeccions personals, i és possible que fins i tot s'hagi actuat el simple atzar. Ara, vist retrospectivament, l'elecció de Badia es revela d'una altíssima rendibilitat. Tant en les *Regles* com en els diàlegs de Despuig trobem ben insinuades les línies de força de la modernitat lingüística, en les tres orientacions bàsiques que integra la diacronia lingüística: a saber, a) els problemes de delimitació formal (les formes que calia impulsar); b) la pugna per l'ús efectiu del català en els nous àmbits públics de les monarquies europees (les llengües que adquireixen carta d'aptitud sociolingüística) i c) el debat sobre les actituds lingüístiques amb què es perceben aquests fenòmens (les ideologies que més bé legitimen l'ús dels idiomes nacionals, en detriment dels que ja no ho seran, o dels que trigaran a ser-ho).

Paga la pena de recordar que Badia ja havia donat a conèixer el llistat de prescripcions lingüístiques que són les *Regles* el 1950 i que el 1999 els hi dedicà tot un conspicu i voluminós estudi, el qual desencadenà una altra viva i estimulante polèmica. El mateix autor es fa, en part, eco dels arguments dels seus contrincants intel·lectuals a «325 Regles de esquivar vocables a la cerca d'autor», un extens discurs llegit el 2002 amb motiu de la seva investidura com a doctor *honoris causa* per la Universitat d'Alacant. Val a dir que el debat sobre les *Regles*, que no s'esgotarà ni de bon tros en el supòsit que algú pugui dirimir-ne irrefutablement l'autoria, és un *work in progress*, un gran artefacte cultural per a la recerca, com ho acaba de certificar l'autor en les pàgines d'aquesta revista. I encara que ell aparenti acomiadar-se'n, al voltant de les *Regles* «la discussió encara s'hi està coent». D'altra banda, fou en un altre discurs de resposta a la investidura com a *honoris causa*, aquesta vegada per la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, «La preocupació per la llengua entre els segles xv i xvi», que el 1994 Badia va plantejar *in nuce* la interpretació de conjunt sobre ambdós textos, les *Regles* i els *Colloquis*.

Finalment, a l'obra del tortosí Despuig dedicà una ponència en el transcurs del dotzè col·loqui de l'AILLC, celebrat a París l'any 2000. El títol i el contingut d'aquest treball, «Cristòfor Despuig: ideologia i llengua», constitueixen un clar exemple de la solvència amb què Badia resol l'estudi de qüestions que, com acabem de dir, es troben en la cruïlla de diferents territoris disciplinars. Certament l'obra i el pensament de Despuig es podrien resoldre expeditivament en termes d'anomalia sociolingüística d'un representant, atípic això sí, de l'humanisme nostrat, que refusava el llatí i el castellà com a vehicles expressius. Tanmateix Badia defuig el tractament reduccionista. Tampoc no li calen prolíxes teoritzacions de fons per mostrar-nos el sentit paradoxal i ambivalent de l'actitud doctrinal i de l'executòria privada de Despuig.

El quart i darrer capítol, «La construcció d'una llengua moderna de cultura», reuneix nou estudis, alguns dels quals breus, que aprofundeixen «el procés històric de la llengua catalana, fins que aquesta queda consolidada a mitjan segle xx». Aquesta afirmació controvertida marca la drecera d'uns textos que graviten directament sobre l'avui punyent: desemboquen en aquest present obert, des del qual operem tota retrodicció històrica. I és aquesta immediatesa de la temàtica dels textos, unida a la circumstància que la majoria són conferències reelaborades, el que els fa més vulnerables i alhora més incisius. Glossem-los en un ordre lleugerament distint al que apareixen al llibre.

El desencadenant de tot procés de redreçament idiomàtic és extern a la llengua mateixa. Per això Badia remarca, amb traç gruixut, les bases polítiques de la reivindicació del català a «Paral·lisme entre normalització lingüística i nacionalisme a Catalunya», discurs de 1984. Com és habitual en els escrits del mestre, hi trobem una definició canònica i força genèrica del terme «normalització lingüística». Igualment genèrica és la caracterització del catalanisme, que es presenta més aviat en el seu vessant polític i només se n'hi insinua el rerefons ideològic i la indiscutible capacitat de mobilització social. Suficient, però, per establir una certa equació entre els objectius del ple redreçament idiomàtic i la lluita política del catalanisme regeneracionista, de 1901 a 1939.

És obvi que l'historiador ha d'estar amatent als grans processos col·lectius. Però això no l'ha de dur a menystenir el pes innegable de les individualitats rectores, que amb la seva empremta singular marquen el rumb històric dels pobles. És per això que Badia incorpora a aquest capítol un discurs de 1986 sobre «Enric Prat de la Riba i la llengua catalana», en què, a més de ponderar el patriotisme del juriconsult empordanès, remarca els trets essencials de la seva trajectòria política i glossa les nocions bàsiques del seu discurs ideològic.

Dins del *background* històric on es conjuminen processos i individualitats situa Badia l'examen dels precedents de la normativització del català modern, amb l'article «El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana com a precedent de la normativa composicional», text de 1993 on subratlla el valor de les aportacions de Gabriel Alomar, Llorenç Riber, Joan Maragall i especialment Pompeu Fabra.

En la història contemporània de la llengua ocupa un lloc principalíssim la figura i l'obra del mestre gracienc, «seny ordenador de l'idioma» i lingüista d'una *finesse* i d'una eficàcia comunicativa indiscutibles. Per això el seu esforç gegantí resta implícit o clarament ahludit en tots els treballs d'aquest darrer capítol. I n'hi ha dos que hi estan dedicats expressament. Al primer, «Pompeu Fabra i la restauració de la llengua catalana», un discurs pronunciat el 1982 amb motiu del cinquantenari del *DGLC*, Badia aborda la contribució de quatre grans escriptors a la reforma lingüística: Maragall (l'ànima de normativització d'una elit modernista), Carner (la reelaboració literària del noucentisme), Riba (la sedimentació de l'obra feta sobre un ampli consens social) i Espriu (la plenitud creativa en un entorn hostil de repressió i resistència). El segon text, «Pompeu Fabra, signe d'unitat», prové d'un discurs laudatori pronunciat a Zuric el 1968, en la Festa dels Jocs Florals de la Llengua Catalana. El to d'enaltiment no resta interès i l'exposició es pot llegir com un compendi dels llocs comuns que s'han de complementar amb l'exhumació documental, amb les anàlisis detallades dels diferents vessants del mestre i amb el replantejament del seu ideari, dels objectius i els resultats que guïaren el seu treball.

Aquesta més llarga perspectiva es traspua al treball «El procés d'unificació de l'ortografia catalana», de 1993, on Badia aprofundeix de nou en el caràcter composicional i supradialectal de la norma gràfica. Tot remarcant la singularitat històrica, sociològica i lingüística de l'ortografia catalana moderna en contrast amb les d'altres llengües romàniques, Badia analitza amb claredat les opcions que s'obrien al tombant del segle XIX: la popularitzant barroerament castellanitzada, i la de síntesi convergent, on conflueixen els esforços de la Renaixença cultista, les propostes del grup de *L'Avenç*, els debats del congrés de 1906 i, finalment, la iniciativa de Fabra al si de l'IEC. Aquesta laboriosa sedimentació culminarà en les *Normes Ortogràfiques* de l'IEC (1913), que aviat trobaren un ampli ressò entre els sectors més cultes i conspicus de tota l'àrea lingüística. En el cas valencià, com se sap, l'acceptació matisada del fabrisme es traduí en l'acord ortogràfic que es coneix com a «Normes de Castelló» (1932).

La difusió de la doctrina fabriana, però, hagué de superar entrebancs i resistències d'índole diversa, per tal com hi conflueixen les opcions ideològiques, les discrepàncies en la concepció de la normativa i de la seva funció social i una dosi no gens negligible de personalisme vehement, tot això emmarcat en la lluita pel control polític del procés de normativització. Potser algun dia, airejats els fons documentals escaients i desenvolupats els instruments teòrics precisos, podrem reescriure aquest capítol recent de la història de la llengua com a resultat d'un complex joc de llums i ombres.

Mentre això arriba, Badia hi ha contribuït il·luminant parcel·les que en algun moment havien romàs en una ingrata foscuria. És el cas de la fama pòstuma que mereixen la figura i l'obra de mossèn Alcover. L'obra que glossem inclou en aquest bloc un discurs breu de 1977, pronunciat per Badia a Manacor, vila nadiua de l'eminent i polèmic filòleg. El lema del discurs, «Antoni M. Alcover: unitat i diversitat de la llengua», resumeix expressivament l'apellació de mestre Badia a conciliar els dos extrems del binomi. Ara bé, aquestes assenyades reflexions no eviten que el lector contrasti el desig amb la realitat. Com avançàvem més amunt, la comesa de soldar la diversitat en la unitat, o la unitat en la diversitat, és més fàcil de defensar sobre el paper que de dur a terme en la pràctica lingüística. Si més no amb resultats prou satisfactoris perquè mereixi l'adhesió dels qui s'arreglaren als dos extrems de l'espectre.

De fet, aquesta intuïció bàsica, aquest contrast latent entre el que és i el que voldríem que fos, batega en els dos treballs periodístics amb què es tanquen el capítol i el llibre. Un text aparegut a la *Revista de Catalunya* el 1991, «La normativa de la llengua catalana. Principis, maneres i responsabilitats», reflexiona sobre el paper dels mitjans de comunicació de massa com a transmissors de models idiomàtics i, especialment, de normes d'ús capaces de corregir la depauperació sociolingüística del català. Encara no havia transcorregut una dècada d'ençà de la fundació dels *media* autòctons i Badia ja alertava sobre l'empobriment i la pèrdua d'ambició col·lectiva.

Un semblant sentit admonitori té la recuperació d'un article publicat a l'*Avui* el 1976, «Requisits per a una llengua de cultura», travat en resposta a les paraules del llavors president del Govern espanyol, Adolfo Suárez, que havia posat en dubte que el català fos una llengua de cultura, apta per estudiar-hi física nuclear. La reflexió de Badia transcendeix la carrinclona denostació del polític convertit a demòcrata i exposa, amb la seva capacitat de sintetitzar amb claredat i elegància temes complexos, els tres tipus de requisits que ha de desenvolupar una llengua moderna per aspirar a la condició d'instrument de cultura: tècnics, historicoculturals i de consciència idiomàtica.

He deixat per al final el comentari dels «complements» del llibre, que tanmateix precedeixen la tria de treballs enumerats fins aquí. Per als qui ja coneguin l'obra de Badia amb una certa profunditat, constituïran part principal d'aquest banquet de saviesa en forma de llibre. Es tracta dels parlaments del solemne acte de la seva investidura com a doctor *honoris causa* de la *Universitas Valentina*, origen, com ja s'ha dit, d'aquesta publicació. Obre les transcripcions de la sessió la referida *laudatio academica* pronunciada pel doctor Antoni Ferrando Francés, que, amb el títol «Antoni M. Badia, científic exemplar, mestre generós», ens ofereix una emotiva i alhora raonada trajectòria intel·lectual del mestre. Per sobre la profusió de dades s'hi perfilen, amb encert i profunditat, els mèrits i les aportacions valuoses del mestre, mentor i amic. L'exposició de Ferrando és al seu torn una

mostra sincera de reconeixement i de gratitud pel seu fecund mestratge, que ha esperonat l'afany de coneixement i ha induït a eixamplar l'horitzó del saber, fent de la discrepància peça essencial en la construcció de la veritat científica. En aquest sentit es tracta d'alguna cosa més que un simple balanç, provisional, de l'obra de tota una vida. Tanquen el bloc de parlaments les paraules de cloenda del rector, Francisco Tomàs, que reblen els judicis de Ferrando.

En l'entremig trobem la *lectio* que pronuncïà Badia, amb el títol tan suggestiu de «Elogi de l'error. Confessions d'un filòleg octogenari». Es tracta d'una peça excel·lent i no sols per la seva qualitat retòrica, dit sigui amb el millor dels significats de la paraula, sinó per la fina reflexió que s'hi destil·la. En efecte, l'autor hi evoca les fites essencials de la seva obra ingent, però les dades autobiogràfiques li serveixen alhora per bastir una intel·ligent reflexió sobre l'avenç del coneixement científic. Badia no hi recorre als dominis de la filosofia de la ciència o de la sociologia del coneixement. Ja hem dit que no és un diletant de les modes teòriques. Acudeix a idees bàsiques, que estan, o haurien d'estar, en la ment de tots, per bé que allò bàsic és tot just el que primer oblidem. I així ens recorda que la ciència és assaig i error, afirmació i refutació, consens acceptat i crítica, constructiva o no tant. La controvèrsia és, doncs, la peça essencial en el progrés del saber científic, car «en la recerca sempre anem passant d'una polèmica a una altra». En aquest sentit, Badia desvetlla unes poques claus de les polèmiques que han suscitat les principals investigacions que ha dut a terme. I ho fa amb ironia i amb la capacitat d'autocrítica que de vegades només es pot permetre qui pot exhibir un full de serveis tan envejable.

Ara bé, he dit que ens dóna algunes claus, però no totes. Certament les convencions i el format d'un discurs solemne no tenen les possibilitats de desenvolupament o d'explanació que permeten uns altres gèneres. Confiem que el mestre ens ofereixi algun treball de reflexió personal sobre els camins (*methodos*) de la recerca en lingüística històrica, incloent-hi les vies principals, però també les dreceres, amagatalls i anfractuositats que la voregen. En donaré només una il·lustració, del que vull dir. La *lectio* ens recorda els mestratges intel·lectuals i humans en què es formà Badia, alguns són noms de la plana major de la romanística del seu temps, que ara fóra prolix enumerar. Tanmateix, poca cosa sabem de com el mestre conceptua la seva manera de treballar; de com planeja i executa cada recerca; de quines fonts addicionals a les estrictament filològiques ha manejat assíduament; de quines són les inquietuds culturals, en un sentit amplíssim, que l'han acompanyat al llarg de la seva vida científica... Sense aquestes dades explícites, la valoració que ens podem fer del seu esforç, gairebé titànic, sempre quedarà mediatitzada, romandrà entre les veladures d'un escorç no prou dibuixat; circumstància que es dóna quan el subjecte, absorbt en les seves cavil·lacions, resol amb traç gruixut el seu autoretrat i, per modèstia o per un cert afluijament, ens mostra contorns imprecisos.

Filaré encara més prim. L'avenç del coneixement històric es produeix per una d'aquestes dues vies: el descobriment de nous vestigis o de fonts documentals que han sobreviscut al pas del temps; el replanteig dels mètodes i dels tipus d'interrogació a què l'historiador és capaç de sotmetre les dades. Aquesta segona línia de progrés científic es pot donar per la lògica interna d'un mateix domini disciplinar, cas poc habitual, o per la hibridació, el mestisatge o el diàleg interdisciplinar, cas més freqüent. Doncs bé, Badia és sens dubte un investigador que ha contribuït a l'avenç de la ciència filològica catalana sobretot a còpia de sintetitzar coneixements esparsos i d'amerar-se, sense escarafalls ni grans declaracions ideològiques, de les «novetats» intel·lectuals de què ha estat testimoni i participi indirecte. Acabo d'insinuar que no sembla haver-se sentit esclavitzat per les modes: estructuralistes, generativistes, semiòtics, textualistes, dialectòlegs socials, etnògrafs de la parla, post-moderns, sociòlegs crítics, deconstructivistes, analistes del discurs... han anat succeint-se sense que el nostre filòleg rectificués en allò essencial el nucli d'interessos especulatiu.

En tot cas sobre això el mestre no ens diu gran cosa, però es pot inferir de la seva manera de «reconstruir» els moments pretèrits de la llengua. Ara, el treball de Badia acusa l'influx, més o menys remot, de la renovació profunda de les ciències socials, aquella que ultrapassa les contingències d'una moda efímera. Un influx que abasta, tan limitadament com es vulgui, des de la

història de les mentalitats a la sociologia de la llengua, i que és clarament perceptible en alguns dels seus treballs. Un influx, però, integrat i supeditat als esquemes expositius de la tradició filològica.

Probablement resultaria forçat insinuar que Badia ha practicat la història de la llengua amb una mentalitat d'historiador social. Però resulta difícil no entreveure en l'esperit, i fins i tot en la lletra, dels seus treballs més importants l'ambició omnicomprendiva que animà els historiadors francesos de l'escola dels *Annales*, que maldaven per superar, o si més no conciliar, la història política convencional amb l'explicació de les grans magnituds socioeconòmiques i amb la llarga durada dels processos històrics. A més a més, l'exigència de Badia, exposada amb una dúctil discreció, ha cercat d'evitar l'encotillament i els clixés interpretatius fàcils. I a més ha pretès encomanar aquest compromís amb l'obra ben feta, matisada, útil i expressiva alhora, al conjunt de la nostra societat. D'aquí les apel·lacions reiterades a millorar l'educació lingüística de l'home del carrer i a defugir la claudicació, el cofoisme i l'autocomplaença dels catalanoparlants, arreu del domini lingüístic.

En cada home conflueixen diverses i complementàries personalitats. Com veiem, la «lluita» de portes endins és l'altra cara de la pugna que Badia ha mantingut davant els detractors externs de la llengua. Amb això, aquests *Moments clau de la història de la llengua catalana* tracen un nexa subtil amb *Apologia i vindicació de la llengua catalana* i tanquen el cercle que vincula, sense solució de continuïtat, la saviesa i la voluntat de ser, el coneixement i el servei a la col·lectivitat i, manllevent al mestre les seves paraules, la passió i el rigor d'un filòleg, honest i esforçat.